

ДЖЕЙМС ФЕНІМОР КУПЕР

ПІОНЕРИ,
АБО
БІЛЯ ВИТОКІВ САСКУЕХАННИ

Роман

Переклад з англійської
Євгена Крижевича

ТЕРНОПІЛЬ
"НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН"

КИЇВ
"БЕСЕЛКА"

ББК 84(7Спо)
К92

Бібліотека світової літератури для дітей у 100 томах
“СВІТОВИД”
заснована 2004 року

Вступне слово *Надії Ейшишкіної*
Ілюстрації *Генрі Брока*

Перекладено за виданням:
Works of J. Fenimore Cooper.
Volume 1, New York, 1891.

Друкується за виданням:
К.: Веселка, 1980.

Купер Джеймс Фенімор

К92 Піонери, або Біля витоків Саскуеханни: Роман: Для серед. шк. віку/Пер. з англ. Є. Крижевича.—Тернопіль: Навчальна книга—Богдан; К.: Веселка, 2005.—352 с.— (Бібліотека світової літератури для дітей у 100 томах “Світовид”. Серія друга. Література XIX століття.)

ISBN 966-692-283-5 (б-ка)

ISBN 966-692-463-3

(укр., “Навчальна книга—Богдан”)

ISBN 966-01-0332-8

(укр., “Веселка”)

ББК 84(7Спо)

Охороняється законом про авторське право.

Жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена в будь-якому вигляді без дозволу автора перекладу чи видавця.

ISBN 966-692-283-5 (б-ка)

ISBN 966-692-463-3

(укр., “Навчальна книга—Богдан”)

ISBN 966-01-0332-8 (укр., “Веселка”)

© Видавництво

“Навчальна книга—Богдан”, б-ка,
макет, художнє оформлення, 2005

© Крижевич Є., переклад, 1980

РОЗДІЛ І

Зима йде правити мінливим роком,
Сумна, похмура, з неспокійним почтом
Туманів, хмар і хуртовин.

Томсон. Пори року

єсь посередині штату Нью-Йорк лежить чимала територія, поверхня якої — це низка пагорбів і падолів, чи, коли висловлюватися з більшою повагою до географічних визначень, гір і долин. Серед цих пагорбів бере свій початок Делавар; звідси ж таки, з прозорих озер і тисячі навколишніх джерел випливають численні витoki Саскуеханни — вони зиваються долинами і зрештою, з'єднавши свої води, утворюють одну з найгордовитіших річок Сполучених Штатів. Гори в цій місцевості здебільшого оброблювані до самих вершин, хоч не бракує тут і прямовисних бескидів, що надають краєві неабиякої романтичності і мальовничості. Тутешні долини вузькі й родючі, в кожній струмить річка. По берегах невеличких озер та потоків, у місцях, сприятливих для розвитку промислу, розкидані квітучі селища; а по видолинках і навіть на вершинах гір рясніють охайні затишні ферми з усіма ознаками заможності. З пласких рівненьких долин на всі боки розбігаються дороги аж до урвищ і крутих перевалів. Подорожній у цьому гористому краю раз у раз натрапляє на приватні середні школи й шкільки; сила-силенна культових споруд свідчить про моральність і добросесність місцевого люду, а розмаїтість їх зовнішнього вигляду та обрядів підтверджує, що тут панує беззастережна свобода сумління. Одне слово, все довкола ніби промовляє, як багато можна зробити навіть у суворому краю з несприятливим кліматом, коли закони помірковані, а кожна людина зацікавлена в загалому добробуті. На зміну зусиллям піонерів, перших тутешніх поселенців, прийшла праця фермерів, які дедалі краще освоювали ці землі, маючи надію спочити тут вічним сном, та їхніх синів,

що трималися батьківських заповітів. А ще ж тільки сорок років тому¹ тут була сама дика пуща.

Після здобуття Сполученими Штатами незалежності й укладення миру 1783 року американці взяли за господарське освоєння своїх багатющих розлогих володінь. Перед революційною війною² була заселена ледве одна десята всієї території колонії Нью-Йорк. На вузькому й короткому пасмі землі обабіч Гудзону, на такій самій площі в п'ятдесят миль понад Могоком, на островах Несо і Стетн, а також у кількох поодиноких селищах понад річками жило не більше двохсот тисяч душ. За той короткий час, який ми згадували, населення розселилося на території в п'ять градусів широти і сім довготи і збільшилося до півтора мільйона чоловік, котрі живуть у достатку і мають певність, що збіжать віки, перш ніж прийде той лихий день, коли їхні володіння перестануть задовольняти їхні потреби.

Оповідь наша розпочинається 1793 року, десь через сім літ після заснування одного з перших поселень, які сприяли здійсненню тих дивовижних змін у могутності й становищі штату Нью-Йорк, про які ми вже згадували.

Ясний морозяний грудневий день хилився до вечора, коли на гору повільно бралися важкі сани. Для цієї пори року день був напрочуд гарний: в чистій блакиті неба пливли дві чи три великі хмари, які здавалися ще білішими від світла, відбитого неозорими снігами. Дорога в'юнилася понад урвищем; обкладена з одного боку колодами, другим боком вона тулилася до гори, відвойовуючи в неї десь місця, щоб міг проїжджати тогочасний транспорт. Проте і колоди, і все, що не виступало принаймні на кілька футів над землею, лежало поховане під снігом. За дорогу правила колія, що на два фути западала в сніг, і сани на ній ледь уміщалися. В долині, внизу, на відстані кількасот футів видніло те, що мовою поселенців називалося “поруб”, а також усі будівлі нового поселення. Поруби добирались аж до того місця, де дорога різко звертала, вибігаючи на рівну маківку гори, на якій, однак, ще був ліс. Повітря іскрилося, ніби сповнене міриадами блискучих часточок, а добрячі коні, що тягли сани, були густо покриті інеєм. З ніздрів у коней димом клубочилася пара; усе довкола, так само як і спорядження мандрів-

---

¹ Цю книжку написано 1823 року (тут і далі цифрами позначено авторські примітки).

² Йдеться про війну американських колоністів проти Великобританії (1775–1783), внаслідок якої вони здобули незалежність.

ників, свідчило про сувору гірську зиму. Чорна зброя з тьмяним полиском, така відмінна від блискучої лакованої упряжі наших днів, була поцяткована мідними бляхами й пряжками, і вони сяяли, мов золоті, в нетривкому світлі скісних сонячних променів, що пробивалися крізь верхівки дерев. На величезних сіделках, усіяних цвяшками й прикріплених до тканини, що, мов ковдра, вкривала спини коней, височіли чотири квадратні стовпчики; від кінських храпів через них ішли грубі віжки до рук кучера, молодого негра років двадцяти. Обличчя його, з природи чорне й лискуче, від холоду взялося плямами, а великі сьйливі очі наповнилися слізьми — данина, яку мусять сплачувати сини Африки суворим морозам цього краю. Але на його лиці цвіла добродушна усмішка задоволення, викликана думками про близьку домівку, її тепло й різдвяні веселощі. Старосвітські сани були великі й зручні, такі, що вільно вмістили б цілу родину, але цей раз, окрім негра, там було лише двоє подорожніх. Ззовні сани були пофарбовані в ясно-зелений колір, а з середини — у вогнисто-червоний, щоб, мабуть, здавалося, ніби тепліше мандрувати за таких холодів. Сидіння і все всередині саней було застелено величезними шкурамиб і з он і в облямованими китицями з червоної тканини. В шкури були повкутувані й ноги подорожан — чоловіка в розквіті літ та молодої дівчини, яка тільки вступала в пору жіночої зрілості. Чоловік мав міцну статуру, але стільки надягнув на себе від холоду, що його важко було розглядіти. Шуба, підбита хутром, огортала всю його постать; на голові була шапка з куниці, оторочена сап'яном і з н авушниками, які при потребі опускались, а тепер були міцно зав'язані під бородою чорними стрічками. Шапку вивершував хвіст звірка, з хутра якого її й виготовлено. Хвіст той мальовничо спадав чоловікові на плечі. З-під цього вбрання видно було частину гарного мужнього обличчя з великими синіми виразними очима, що свідчили про неабиякий розум, притаєний гумор і незвичайне добросердя. Постать його супутниці була вся схована під купою одежі: з-під широкого, явно чоловічого крою камлотового плаща з грубою фланелевою підшивкою видніли хутра й шовки. Величезний каптур з чорного шовку на пуху майже зовсім закривав її обличчя, лишаючи невеличкий отвір, крізь який час від часу поблискували жваві, гагатово-чорні очі.

Батько й дочка (бо саме такі були родинні стосунки подорожніх) мовчали, поринувши в глибоку задуму; тільки порипування саней часом порушувало тишу. Батько пригадував свою дружину, як вона

чотири роки тому притискала до грудей доньку, неохоче відпускаючи її до Нью-Йорка — єдиного на той час міста, де можна було здобути освіту. Кілька місяців по тому дружина померла; однак батько, дбаючи про інтереси дочки, вирішив не забирати її назад у цей закуть раніше, ніж вона скінчить свою науку. Думки дівчини були не такі сумні, бо в них вплітався радісний подив від нових краєвидів, що відкривалися її очам з кожним поворотом дороги.

Гора, що нею їхали наші подорожні, була вкрита соснами, які без гілок сягали вісімдесятифутової висоти, а з верхівками бували і вдвічі вищі. Погляд подорожніх вільно проникав крізь численні просвітки між високими деревами, зупиняючись лише на віддалених вигинах місцевості чи на вершині гори, що підносилася по той бік долини, куди вони поспішали. Темні стовбури дерев рівними колонами зводилися з чистої білизни снігів, і вже на значній височині випускали сучкуваті віти, вбрані у вбогу вічну зелень, яка сумно контрастувала із зимовим заціпенінням унизу. Вітру наче не було, але верхівки сосон велично коливалися, видаючи глухий тужливий шум, цілком суголосний усьому сумному краєвидові.

Сани вже їхали по рівному, й очі дівчини допитливо і трохи боязко вдивлялись у лісові нетрі, коли це під склепінням дерев завалувало гучно й протягло, так, ніби там була ціла зграя гончаків. Подорожній ураз гукнув до негра:

— Стей, Аггі! Це ж старий Гектор! Я впізнаю його гавкіт серед тисяч інших! День сьогодні ясний, і Шкіряна Панчоха пустив своїх гончаків на узгір'я підняти звіра. Тут неподалік оленьча стежка... Слухай, Бесс, коли ти не боїшся гуку пострілів, я добуду тобі на різдвяну печеню оленьчої сідловини!

Негр із веселою усмішкою на змерзломому обличчі зупинив коней і почав бити рукою об руку, гріючи задубілі пальці, а подорожній випростався і, відкинувши запону, скочив із саней просто на сніг, що навіть не осів під вагою його тіла. З-посеред купи валіз і пакунків він витяг дубельтівку, скинув товсті верхні рукавиці і, лишившись у шкіряних, оторочених хутром рукавичках, оглянув запал і вже зібрався рушити, коли в лісі почувся легкий шум, і чудовий олень вискочив на стежку просто перед його очі. Звір з'явився несподівано, і біг його був неймовірно швидкий, але те не збентежило подорожнього, що був, певно, неабиякий мисливець. Лець уздрівши оленя, він приклав рушницю до плеча і, маючи досвідчене око й тверду руку, прицілився і спустив курок. Олень, очевидно

неушкоджений, біг далі. Не опускаючи зброї, мисливець знову вистрелив услід жертві, але з тим самим успіхом.

Усе це сталося так раптово, що дівчина розгубилась. Підсвідомо вона вже раділа, що олень утік, майнувши, наче метеор, через стежину, та раптом слух їй різнув сухий короткий звук, зовсім не схожий на громохке бахкання батькової рушниці, але в якому можна було легко впізнати постріл з вогнепальної зброї. Тої ж миті, як вона почула несподіваний звук, олень, відштовхнувшись од снігу, здійнявся у високому стрибку в повітря, і відразу ж пролунав другий постріл, схожий на перший, — саме тоді, коли звір упав сторч головою і покотився по сніговій корі. Почувся голосний вигук невидимого вправного стрільця, і двоє чоловіків вийшли зі своїх засідок за соснами.

— А, Натті! Аби знаття, що ти в засідці, то я б і не стріляв! — вигукнув подорожній, прямуючи до того місця, де лежав олень, а захоплений негр поправував слідом за господарем. — Але старий Гектор так загонисто гавкав, що я не міг стриматися, хоч навряд чи поцілив.

— Звісно, що не поцілили, судде, — відповів мисливець з причаєним сміхом, всім своїм виглядом ніби промовляючи, що він — вправніший стрілець. — Ви спалили свій порох і тільки носа погріли собі цього холодного вечора. Невже ви сподівалися підстрелити з вашої пукавки дорослого оленя, коли на нього напосіли Гектор із сукою? На болотах скільки завгодно фазанів, а снігові пучочки лігають аж під вашими дверима — годуйте їх хлібними крихтами і стріляйте собі на втіху, хоч би й щодня; та коли вже вам забажалося оленини чи ведмежатини, то озбройтеся довгою рушницею з просаленими клейтухами, бо змарнуєте хтозна скільки пороху, а шлунок ваш лишитья порожній.

Скінчивши цю мову, він потер носа голою рукою, широко розкрив рота і знов засміявся своїм нечутним сміхом.

— Та ні, Натті, моя рушниця б'є добре — я вполював з неї не одного оленя, — відказав подорожній, добродушно усміхаючись. — В одній цівці була картеч на оленя, в другій — шріт на птахів. Але я бачу дві рани: в шию і просто в серце. Одна з них, безперечно, від мого пострілу.

— Хто б не поклав оленя, — відповів мисливець досить похмуро, — а його однаково доведеться з'їсти.

Промовивши так, він витяг великого ножа зі шкіряних піхов, що стирчали за поясом, і перерізав оленеві горлянку.

— Якщо в нього потрапили дві кулі, то, очевидно, й постріли були з двох рушниць; до того ж, хто коли бачив, щоб таку діру, як оце в шії, можна було вибити рушницею з гладенькою цівкою? І ви мусите визнати, судде, що звір упав після останнього пострілу, який був зроблений рукою твердішою і молодшою, ніж ваша чи моя. Що ж до мене, то я, хоч людина й небагата, можу обійтися без оленини, але не збираюся відмовлятися від своїх прав у вільній країні. Хоча, коли вже на те, сила тут часто заступає право, зовсім як у Старому Світі,— ось що я скажу.

Усю цю тираду мисливець виголосив украй невдоволеним тоном; щоправда, він був досить розважливий і останні слова мовив так тихо, що всі почули тільки якесь бурчання.

— Та ні, Натті,— заперечив подорожній із несхитною добродушністю,— мені йдеться лише за честь. Оленину можна купити за кілька доларів, але хто мені відшкодує втрату честі носити оленьчий хвіст на шапці? Лишень уяви собі, Натті, як я торжествував би над тим глузієм Діком Джонсом, що за цю зиму вже сім разів давав хука і вполював лише байбака й кілька сірих білок!

— Справді, судде: дичини все меншає через усі ці ваші поруби та вдосконалення,— пробурмотів старий мисливець, ніби скоряючись неминучості.— А були ж часи, коли я з порога своєї хатини вбивав потринадцяттеро дорослих оленів, не кажу вже про памолодь! А коли тобі закортіло ведмежого окосту — неспеси ніч і підстрелиш ведмедя крізь шпарину між колодами; ну а проспати то ніяк не проспиш, бо вовки так виють, що й очей не склепиш. Ось подивіться на старого Гектора,— зауважив він, з любов'ю поплескуючи високого, в чорних і жовтих плямах, з білим черевом і білими лапами гончака, який саме прийшов по оленьчому сліду разом із сукою.— Бачите рубець на горлянці? Це його пошматували вовки, коли я вночі відганяв їх від оленини, що коптилася на комині. Собака цей більше вартий довіри, ніж деякі християни,—він ніколи не зрадить друга і шанує руку, що дає йому хліб.

Щось незвичайне в зовнішності та поведінці старого мисливця привернуло увагу дівчини, яка з великою цікавістю приглядалася до нього, відколи він з'явився. На зріст високий і такий худий, що здавався вищим від своїх шести футів, він мав на голові, вкритій рештками гладенького рудуватого волосся, лисячу шапку, що нагадувала ту, про яку вже йшлося, але поступалася їй оздобленням. Обличчя в нього було кістляве, майже виснажене, але зовсім не хворобливе; навпаки, воно посвідчувало витривалість і неабияке

— Скажу, що це я вбив оленя,— трохи зверхньо відповів юнак,
спираючись на довгу рушницю.

здоров'я. Через морози й постійне перебування надворі воно стало червонястим. Сивуваті брови нависали кошлатим дашком, з-під якого блищали сірі очі. Худорлява шия мала ту ж барву, що й обличчя, і була оголена, хоча під верхнім одягом виднів вузький комірець сорочки, пошитої з місцевої картатої тканини; куртку з вичиненої оленьчої шкіри хутром назовні оперізував пояс із пофарбованої шерсті. Одягнений він був у зашмаровані шкіряні штани, взутий у мокасини з оленьчої шкіри, оздоблені, за індіанським звичаєм, голками дикобраза, а на литках мав довгі оленьчі краги, підв'язані над колінами, за які місцеві поселенці й прозвали його Шкіряною Панчохою. Через ліве плече в нього був перекинтий ремінець з величезним бичачим рогом, так тонко виробленим, що можна було бачити в ньому порох. Ширший кінець рога закривався вправно і надійно припасованим дерев'яним чопком, а вужчий був заткнутий маленькою затичкою. На грудях висіла шкіряна торбина. Скінчивши свою промову, мисливець витягнув з торбини мірочку, дбайливо наповнив її порохом і заходився заряджати рушницю, таку довгу, що, коли приклад упирався в сніг, кінчик цівки сягав його лисячої шапки.

Тим часом подорожній, пильно оглянувши рани оленя, вигукнув, байдужий до поганого настрою мисливця:

— Я волів би все-таки, Натті, визначити, хто має право й честь сказати, що вбив цього оленя. Якщо це я поцілів у шию, то постріл у серце був уже зайвий,— те, що юристи називають перевищенням вимог обов'язку, Шкіряна Панчохо.

— Вам вільно висловлюватися по-вченому, судде,— відповів на це мисливець. Відкинувши мідне віко казенника, він дістав шматок просаленої шкіри, загорнув у неї кулю і став забивати її в дуло.— Обізвати людину набагато легше, ніж убити оленя на бігу, але, кажу вам, цей звір знайшов свою смерть від руки, молодшої за вашу чи мою.

— Послухай, друже,— весело вигукнув подорожній, звертаючись до другого мисливця,— давай владнаємо суперечку, кинувши жереб: якщо ти програєш, монета лишиться тобі,— що на це скажеш?

— Скажу, що це я вбив оленя,— трохи зверхньо відповів юнак, спираючись, як і Натті, на довгу рушницю.

— Двоє проти одного,— зауважив суддя, усміхаючись.— Більшість голосів проти мене — забалотований, як кажуть у нас в суді. Аггі як невільник не має права голосу, а Бесс ще неповнолітня — нема ради. Отож хоч продайте мені оленя — а я вже вигадая гарненж у історію про те, як він мені дістався!

— Олень цей зовсім не мій, щоб я його продавав, — відповів Шкіряна Панчоха, наслідуючи гордовитий тон свого товариша. — Буває, що олень із такою раною на шиї бігає ще кілька днів. І я не з тих, хто позбавляє людину її законних прав.

— Ти, Натті, таки наполягаєш на своєму в цей морозяний вечір, — мовив суддя з незмінною доброзичливістю. — Але що скажеш ти, юначе, — три долари задовольнять тебе?

— Передусім розв'яжімо це питання так, щоб жоден з нас не мав ніяких претензій, — твердо, але шанобливо відповів молодик, вимова й слова якого були значно достойніші за його вигляд. — Скількома картечинами була заряджена ваша рушниця?

— П'ятьма, — відповів суддя, трохи здивований манерами юнака, — хіба цього не досить на такого оленя?

— Досить і однієї, але, — вів далі юнак, прямуючи до дерева, з-за якого щойно вийшов, — ви, сер, стріляли в цьому напрямі — й ось маєте чотири кулі в стовбурі дерева.

Суддя оглянув свіжі подряпини на сосновій корі й, похитавши головою, вигукнув, сміючись:

— Мій, юний адвокат, ти свідчиш сам проти себе! Де ж п'ята куля?

— А ось, — відповів юнак і, відкинувши полу своєї куртки, показав дірку в сорочці, крізь яку проступали краплини крові.

— Боже мій! — вражено вигукнув суддя. — Я тут розводжу теревені з питань честі, а мій ближній мовчки страждає від моїх рук! Мерщій сідай у сани — за милу звідси в селищі ми знайдемо хірурга, — ясна річ, плачу́ я — і ти житимеш у мене, поки рана загоїться, та й потім, скільки захочеш.

— Я вдячний вам за турботу, але мушу відмовитися від вашої пропозиції. У мене є друг, який хвилюватиметься, довідавшись, що мене поранено, а я ж далеко від нього. Рана незначна — куля не зачепила кістки; тепер, сподіваюся, ви моє право на оленя визнаєте.

— Право на оленя! — збуджено вигукнув суддя. — Та я тобі даю право повік полювати в моїх лісах на оленів, ведмедів — на все, що хочеш! Досі тільки Шкіряна Панчоха мав такий привілей, а надходить час, коли це буде чогось варте. Але цього оленя я купую — ось тобі цей банкнот: платня і за твій постріл, і за мій.

Тим часом старий мисливець із гордовитим виглядом чекав кінця цього діалогу.

— Ще живі такі люди, які підтвердять, що право Натаніеля Бампо полювати на цих горбах давніше від права Мармедюка Темпл а

забороняти йому це,— мовив він.— Але чи хто коли чув про закон, що забороняв би людині вбивати оленя, де їй заманеться! Та й узагалі, коли є такий закон, то він повинен заборонити рушниці з гладенькою цівкою... Бо, як маєш діло з такою непевною зброєю, куля летить не знати куди.

Не звертаючи уваги на монолог Натті, юнак злегка вклонився судді на знак відмови від грошей.

— Даруйте, але ця дичина мені самому потрібна.

— Та ж цього вистачить на кілька оленів,— сказав суддя.— Візьміть, прошу вас,— і, знизивши голос до шепоту, додав: — Тут же сто доларів.

Юнак на мить, здавалося, завагався; тоді, спаленівши так, що рум'янець проступив крізь темну барву його обвітреного обличчя, відмовився знову, ніби засоромлений своєю хвилинною слабкістю. Тим часом дівчина підвелась, не зважаючи на мороз, відкинула каптур і повагом проказала:

— Невже ви, юначе... не вже, добродію, ви хочете, щоб мого батька мучили докори сумління, ніби він, поранивши ближнього, покинув його в цій глушині без ніякої допомоги... Прошу вас, їдьте з нами, бо ж вам потрібен лікар.

Чи то тому, що рана розболілася, чи, може, щось у голосі й манерах гожої дівчини вразило юнака,— ми не можемо сказати,— але постава його злагідніла, і він нерішуче стояв, ніби не хотів і погоджуватись, але й не смів відмовити. Суддя,— таке було його офіційне становище, і так ми величатимемо його надалі,— зацікавлено приглядався до боротьби почуттів у душі юнака, потім підступив до нього, лагідно взяв під руку і, злегенька підштовхнувши, примусив сісти в сани.

— Ніде ближче Темплтона ви не знайдете допомоги,— мовив він,— а до хатини Натті звідси добрих три милі; їдьмо, їдьмо з нами, мій юний друже, і хай наш новий лікар огляне твоє плече. А Натті повідомить твого приятеля, і ти, коли схочеш, зможеш повернутися до себе завтра вранці.

Юнакові вдалося вивільнитися від судді, але він і далі дивився надівчину, яка, байдуже про холод, стояла з відкритим обличчям, і почуття, що відбивалися на тому обличчі, підтримували прохання її батька.

Шкіряна Панчоха тим часом, спершись на довгу рушницю, схилив голову, ніби поринув у глибокі роздуми; потім, дійшовши певного висновку, порушив тишу:

— Мабуть, краще поїхати з ними, хлопче, бо коли куля засіла в тілі, то моя рука надто стара, щоб різати людську плоть, як я це робив у минулі часи. Років із тридцять тому, ще за тієї війни, коли я служив під рукою сера Вільяма, я пройшов сімдесят миль дикою пущею сам один із кулею в стегні, а тоді вирізав її своїм складаним ножом. Старий індіанець Джон добре пам'ятає той час, бо я зустрів його із загоном делаварів. Вони йшли слідом за ірокезами, які спустилися вниз і зняли п'ять скальпів на Шогері. Але я таки поставив на одному червоношкірому знак, який він, закладаюся, носив до с кону! Я застукав його з тилу, коли він вискочив із засідки, і вліпив — ха й мені пробачить панночка — три картечини йому в сідниці, і так влучно, що їх можна було прикрити одним листком подорожника! — Тут Натті випростався, витяг довгу шию, розкрив рот, і хоч здавалося, що все в ньому — очі, обличчя, навіть сама постать — сміялося, нічого не було чути, крім легкого посвисту, коли він поривчато втягав у себе повітря. — Я загубив формочку для куль, коли переправлявся через Онеїду, і мусив обходитися картеччю, проте моя рушниця не розкидала заряду, як ваша двоствольна цяцька, судде, — з нею, я так розумію, нічого вам і виходити на полювання.

Натті даремно перепрошував дівчину, бо вона саме допомагала батькові перекласти деякі речі й не дослухалась до його мови. Юнак, не мігши далі впіратися лагідній наполегливості подорожан, сів у сани, хоч і, видимо, проти своєї волі. Негр з допомогою хазяїна поклав оленя поверх вантажу. Коли всі влаштувалися, суддя запросив і мисливця.

— Ні, ні, — заперечливо похитав головою старий, — маю вдома передріздвяні клопоти — їдьте із цим хлопчиною, хай лікар огляне його плече. Хоча, коли він витягне кулю, я знаю такі трави, що від них рана загоїться краще, аніж від усіх його чужинських ліків. — Він повернувся вже рушати, коли раптом, щось пригадавши, озвався знову:

— А коли здибаєте біля озера індіанця Джона, візьміть його з собою — хай допоможе вашому лікареві, бо Джон, хоч і старий, проте вміє лікувати рани й синці, як ніхто інший.

— Стій, стій! — загукав юнак, хапаючи негра за руку, коли той зібрався вже поганяти. — Натті, не кажи нікому ані що мене поранено, ані куди я поїхав, — прошу тебе, Натті, якщо ти любиш мене.

— Можеш покластися на Шкіряну Панчоу, — поважно відповів той, — він прожив п'ятдесят років у нетрях і навчився від дикунів тримати язик на припоні — вір мені й не забудь про індіанця Джона.

— І ще одне, Натті,— поквапливо додав юнак, все ще стримуючи негра,— сьогодні ж увечері, хай-но мені видалять кулю, я принесу тобі чверть оленя до різдвяного обіду...

Мисливець урвав його мову, виразним жестом попросивши замовкнути. Тоді тихенько рушив узбіччям дороги, задивившись на верхівку сосни. Знайшовши зручне місце, він зупинився, звів курок, відставив далеко назад ногу, витягнув ліву руку на всю довжину цівки і став неквапом вести нею вздовж стовбура дерева. Всі, як і слід було чекати, стежили за рухом цівки і незабаром побачили те, що привернуло увагу Натті: на висоті сімдесяти футів од землі, на сухій гілляці, що стирчала горизонтально трохи нижче живих віт, сидів птах, якого місцеве населення називало хто фазаном, хто куріпкою. Він був трохи менший від звичайної свійської курки. Гавкіт собак і звуки розмови, що велася біля підніжжя дерева, сполошили птаха, і він так розпластався на гілляці, що його голова й ноги утворили майже пряму лінію. Натті спустив курок, і куріпка впала з такою силою, що зарилася в сніг.

— Стій, старий пройдо! — вигукнув Шкіряна Панчоха, погрозивши шомполом Гекторові, що кинувся до дерева.— Лежати!

Собака підкорився, і Натті швидко, але уважно Perezарядив рушницю, тоді підняв птаха з відстреленою головою і, показавши його товариству, закричав:

— Цього вистачить старому на Різдво — не треба оленини, хлопче, і пам'ятай про індіанця Джона: його трави куди кращі, ніж всяке чужинське зілля. Ну що, судде,— додав він, знову піднявши над головою птаха,— чи могла б ваша пукавка збити його з такого сідала, не ушкодивши жодної пір'їнки?

Старий знову засміявся своїм дивним сміхом, у якому звучали торжество, радість й іронія, похитав головою і, тримаючи рушницю напереваги, подався у ліс своєю швидкою ходою, мало не бігцем. При кожному кроці він ледь присідав, вигинаючи коліна досередини. Коли на повороті дороги юнак обернувся ще раз побачити свого старого товариша, то ледве роздивився його за деревами, а собаки бігли за ним, час від часу обнюхуючи слід оленя і якимось чуттям розуміючи, що він їм тепер ні до чого. Ще один поворот дороги, і Шкіряну Панчоха вже зовсім не стало видно.